

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра української мови та культури

УКРАЇНСЬКА МОВА

Методичні рекомендації до самостійної роботи
для студентів усіх напрямів та спеціальностей

КИЇВ-2019

УДК
ББК

Укладачі: Бурлакова І. В., Стецик Х. М.

Рецензент: Литвинська С.В.

Затверджено на засіданні методично-редакційної ради
Національного авіаційного університету (протокол №__ від
_____ 2019 р.).

Українська мова: методичні рекомендації до
самостійної роботи для студентів усіх напрямів та
спеціальностей / уклад.: І. В. Бурлакова, Х. М. Стецик. –
К.: НАУ, 2019. – 42 с.

У методичних рекомендаціях з дисципліни «Українська мова»
сформульовано завдання для самостійної роботи. До кожної теми
подано план, методичні рекомендації до опрацювання
теоретичних питань, запитання для самоконтролю та практичні
завдання.

Для студентів усіх напрямів та спеціальностей.

Навчальне видання

УКРАЇНСЬКА МОВА

Методичні рекомендації до самостійної роботи
для студентів усіх напрямів та спеціальностей

Укладачі: БУРЛАКОВА Ірина Вікторівна
СТЕЦИК Христина Миколаївна

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ І ЗАДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	7
1. Модуль №1. «Структурні та комунікативні аспекти функціонування української мови».....	7
1.1. Українська мова: сучасний стан розвитку.....	7
1.2. Культура мови як механізм формування взірцевої літературної мови фахівця.....	10
1.3. Структурні та функціональні особливості розмовного стилю.....	14
1.4. Наукова комунікація як складова фахової діяльності.....	17
1.5. Термін як основна лексична одиниця наукового стилю.....	22
1.6. Документ як засіб писемної професійної комунікації.....	25
1.7. Сучасний стан публіцистичного стилю СУМ.....	29
1.8. Сучасна українська мова: тенденції розвитку.....	34
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	39

ПЕРЕДМОВА

У системі підготовки фахівця будь-якої галузі важливе місце посідає мовно-комунікативна компетентність. Без знання мови, вміння застосовувати її в різних ситуаціях спілкування, навичок точного, логічного й виразного висловлення думки неможливий успіх у професійній діяльності. Культура мовлення загалом і культура професійного мовлення зокрема сьогодні є важливою складовою іміджу висококваліфікованого фахівця, здатного ефективно вирішувати професійні завдання за допомогою набутих лінгвістичних знань і комунікативних навичок.

Метою дисципліни «Українська мова» є підвищення рівня загальномовної підготовки студентів, практичне оволодіння ними основами офіційно-ділового, наукового, розмовного стилів української мови, що уможливило професійне спілкування на належному мовному рівні.

У результаті вивчення дисципліни «Українська мова» студенти повинні набути таких компетентностей:

- засвоїти теоретичні відомості про українську мову, її походження, тенденції розвитку на сучасному етапі;

- оволодіти нормами сучасної української літературної мови;

- правильно використовувати різні мовні засоби відповідно до комунікативних намірів; влучно висловлювати думку для успішного розв'язання проблем і завдань у професійній діяльності;

- сприймати, відтворювати, редагувати тексти різних стилів української мови;

- скорочувати та створювати наукові тексти професійного спрямування, складати план, конспект, реферат тощо, робити необхідні нотатки, виписки відповідно до поставленої мети;

- послуговуватися лексикографічними джерелами (словниками) та іншою допоміжною довідковою літературою, необхідною для самостійного вдосконалення мовної культури;

- складати різні типи документів, правильно добираючи мовні засоби, що репрезентують їхню специфіку.

Згідно з робочою навчальною програмою дисципліни «Українська мова» для студентів денної форми навчання всіх

напрямів та спеціальностей, затвердженою 11.07.2017, дисципліна вивчається на 1 курсі впродовж першого (другого) семестру, на її вивчення передбачено 90 годин, з яких: 56 – самостійна робота, 17 – лекції, 17 – практичні заняття. Матеріал складається з одного навчального модуля: «Структурні та комунікативні аспекти функціонування української мови» (практичні заняття – 17 год).

Методичні рекомендації максимально спрямовані на самостійну роботу студентів, на опрацювання ними всіх тем відповідно до тематичного плану робочої навчальної програми, виконання спеціальних вправ з дисципліни.

Запропоновано 9 тем, до яких подано план, мету, перелік ключових понять та термінів методичні рекомендації для опрацювання теоретичного матеріалу, питання для самоконтролю, практичні завдання та рекомендовану літературу.

Методичні рекомендації допоможуть студентам засвоїти знання, сприятимуть формуванню вміння працювати самостійно, активізують їх у навчальному процесі.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ І ЗАВДАННЯ ДОСАМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Модуль №1. «Структурні та комунікативні аспекти функціонування української мови»

Тема 1. Українська мова: сучасний стан розвитку

План

1. Основні концепції походження української мови.
2. Українська мова як державна мова в Україні.
3. Захист і підтримка державної мови в інших країнах світу на сучасному етапі.
4. Літературна мова – соціально престижна форма національної мови, її ознаки.

Мета: *набуття знань про походження української мови, тенденції її розвитку на сучасному етапі; формування навичок порівняльного аналізу особливостей функціонування державної мови в Україні та інших країнах світу; розвиток вміння розрізняти поняття національної мови та її соціально престижної форми – літературної мови.*

Ключові поняття і терміни: концепція походження української мови, державна мова, мовне законодавство, мовна політика, національна мова, літературна мова, мовна норма.

Література[6; 8; 12; 19; 23, с.15-17].

Методичні рекомендації

Розгляд *першого* питання передбачає висвітлення основних концепцій походження української мови. Необхідно звернути увагу на дві концепції – українського мовознавця Ю.Шевельова та російського дослідника О.Шахматова. Зазначити, що за Ю.Шевельовим українська мова виділилася в VII ст. безпосередньо з праслов'янської мови; «спільноруської» («спільносхіднослов'янської») мови не існувало, а українська, російська та білоруська мови, як і інші слов'янські мови, формувалися самостійно. Розкриваючи концепцію походження української мови О.Шахматова, слід вказати, що вона є ідеологічно зумовленою, відповідно до неї українська мова

виникла в XIV ст. після розпаду давньоруської мови – мови, спільної для українців, білорусів і росіян.

У *другому* питанні необхідно розглянути особливості функціонування української мови як державної мови в Україні. Висвітлення цієї теми треба розпочати з визначення поняття державної мови, вказати, що це закріплена традицією або законодавством мова, вживання якої обов'язкове в органах державного управління та діловодства, громадських органах та організаціях, на підприємствах, у державних закладах освіти, науки, культури, в сферах зв'язку та інформатики.

Відповідаючи на питання, слід назвати документ, у якому закріплено державний статус української мови – Конституція України, ст.10. Звернути увагу, що відповідно до рішення Конституційного Суду України державний статус української мови означає її обов'язкове застосування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших визначених законом публічних сферах суспільного життя, зокрема в роботі державних і комунальних навчальних закладів, сфері обслуговування, культурі, засобах масової інформації.

Відповідь на друге питання передбачає аналіз сучасної мовної ситуації в Україні, визначення сфер використання української мови сьогодні, розгляд нормативних документів, якими регулюється застосування української мови як державної.

Готуючи *третьє* питання, треба визначити, як розв'язується проблема захисту і підтримки державної мови за кордоном. Слід наголосити, що цьому питанню в інших країнах світу – як у тих, що порівняно недавно здобули незалежність і прагнуть позбутися колоніальної спадщини, так і тих, де державність триває століття – надається велика увага, воно є одним із стратегічно важливих, вирішується на державному рівні. Як приклад у цьому аспекті можна розглянути мовні реформи у Франції, Латвії, Литви, Естонії, Польщі, Італії. Доцільно буде для порівняння охарактеризувати мовний досвід Білорусі як приклад невдалої мовної політики, наслідком якої є обмежене функціонування білоруської мови, витіснення її в ключових сферах суспільного життя іншою мовою.

Розкриваючи *четверте* питання, слід з'ясувати, яким є співвідношення між поняттями національної і літературної мови, вказати, що національна мова як мова, яка є засобом усного й письмового спілкування нації, включає в себе літературну мову – унормовану, відшліфовану, вищу форму національної мови, що обслуговує найрізноманітніші сфери суспільної діяльності мовців.

Необхідно розглянути ознаки літературної мови, особливу увагу звернувши на її нормативність, охарактеризувати типи мовних норм, вказавши, живання чого регулює кожна з них.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає концепція походження української мови Ю.Шевельова?
2. У чому полягає концепція походження української мови О.Шахматова?
3. Що означає поняття «державна мова»?
4. Який стан української мови як державної сьогодні в Україні?
5. Як підтримується і захищається державна мова в інших країнах світу?
6. Що таке національна мова?
7. Яка мова літературна?
8. Які є різновиди мовних норм? Що вони регулюють?

Практичні завдання

Завдання 1. Підготуйтеся до виступу за темою *«Концепції походження української мови Ю.Шевельова і О.Шахматова: яка переконливіша»*.

Завдання 2. З'ясуйте, чому статус державної мови в Україні надано саме українській, а не якійсь іншій мові.

Завдання 3. Проаналізуйте мовну ситуацію у вашому регіоні. Чи у всіх сферах, визначених українським законодавством, мовою спілкування є українська – державна мова в Україні?

Завдання 4. Прочитайте вислів.

«Утверджувати державну мову можна двома способами: шляхом заборони вживання інших мов або шляхом виховання україномовної інтелігенції».

Дайте відповідь на запитання: *Який шлях кращий і чому? Чи завжди це так?*

Завдання 5. Порівняйте мовну політику Латвії і Білорусі – країн з подібною історією. Наведіть аргументи на користь запозичення/незапозичення Україною їхнього досвіду.

Завдання 6. Прокоментуйте вислів.

«Сучасна ділова людина має пам'ятати, що вона представляє молоду державу на світовому рівні й розбудовує її, а мова будь-якої держави – це її візитівка».

Завдання 7. Підтвердьте або спростуйте тезу.

«Основним чинником консолідації народу є насамперед його літературна мова, а вже потім – культура, історія, релігія».

Завдання 8. Проаналізуйте слова і словосполучення з погляду дотримання в них мовних норм. Виправте помилки.

Вільна вакансія, вперше дебютувати, дублювати двічі, преїскурант цін, колега по роботі, спільне співробітництво, більша половина, існуюче законодавство, відповідно з наказом, вибачте мене, давайте сядемо, пішли по аудиторіям, самий кращий спортсмен нашого факультету, виключно для ознайомлення, для любих завдань.

Завдання 9. Уведіть у речення подані слова, поясніть їхнє значення.

Вірний, даний, відноситься, любий, вдача.

Тема 2. Культура мови як механізм формування взірцевої літературної мови фахівця

План

1. Комунікативні ознаки культури мовлення.
2. Мовленнєвий етикет.
3. Конструкції службового мовного етикету.
4. Граматична правильність фахового мовлення.

Мета: *набуття знань про комунікативні ознаки культури мовлення, мовленнєвий етикет; формування вмінь*

послугуватися усталеними мовними формулами в різних етикетних комунікативних ситуаціях.

Ключові терміни і поняття: культура мовлення, мовленнєвий етикет, стандартна етикетна ситуація, граматична норма.

Література[7; 23, с.68-71, 77-94].

Методичні рекомендації

Відповідаючи на *перше* питання, слід дати визначення поняттю «культура мовлення», вказати, що цей термін означає дотримання мовних норм вимови, наголосу, слововживання і побудови висловів, точність, ясність, чистоту, багатство і доречність мовлення. Треба розглянути комунікативні ознаки культури мовлення – правильність (дотримання мовних норм), точність (знання предмету розмови, вживання слів у відповідному значенні), логічність (відповідність мовлення законам логіки та об'єктивної реальної дійсності), змістовність (повнота розкриття теми), доречність (відповідність мовних засобів ситуації спілкування), багатство (великий обсяг активного словника, різноманітність уживаних морфологічних форм, синтаксичних конструкцій), чистоту (відсутність у мовленні суржика, зайвих слів, слів-паразитів, нецензурної лексики – ненормативних лексичних одиниць).

Під час підготовки до *другого* питання слід з'ясувати, що таке мовленнєвий етикет, яка специфіка українського мовленнєвого етикету. Пояснюючи значення терміна мовленнєвий етикет, треба зауважити, що ним позначають правила мовленнєвої поведінки, які відповідають національно-культурним традиціям суспільства і реалізуються в системі стійких формул і висловів, що рекомендуються для висловлення подяки, прощання тощо в різних ситуаціях ввічливого контакту зі співбесідником, зокрема, під час привітання, знайомства, звертання тощо.

У *другому* питанні треба розкрити особливості українського мовленнєвого етикету, вказати, що мовленнєвий етикет українців відбиває культурні традиції української нації, відповідає її духовним засадам. Він виявляє демократизм, емоційність, естетизм, делікатність українців, їхню схильність до

коректності й толерантності в стосунках, зневагу до брутальності. Такі етнопсихологічні риси українського народу, як лагідність, ввічливість, доброзичливість на мовному рівні знайшли вираження в етикетних формулах із морфемами *добр-*: *добрий ранок, добродію, люди добрі, ласк-*: *ласкаво просимо, з Вашої ласки*.

У *третьому* питанні слід зосередити увагу на характеристиці конструкцій службового мовного етикету. Треба запам'ятати парадигму мовних формул, які репрезентують ті чи інші стандартні етикетні ситуації в діловому спілкуванні. Стандартна етикетна ситуація звертання передбачає використання таких слів, як *пане (пані, панове), добродію (добродійко, добродію), друзі, товариство, колеги*, які супроводжують етикетні означення *вельмишановний, вельмиповажний, глибокоповажний, високодостойний, шановний, дорогий*. Формулами вітання в офіційному спілкуванні є *Добрий день! (Доброго ранку! Добрий вечір!), Вітаю!* Етикетними висловами прощання є *До побачення! На все добре! До зустрічі!* Подяка в офіційних ситуаціях висловлюється словами *Дякую, Спасибі*. Посилюють вдячність слова *щиро, сердечно, уклінно, дуже, глибоко*. У діловому спілкуванні слова подяки часто вживаються зі словами *дозвольте, прийміть, складаю (складаємо), напр.: Дозвольте висловити вам подяку! Прийміть мою найщирішу вдячність! Складаю щиро подяку!* Серед форм висловлення прохання в ситуаціях ділового спілкування використовують формули *Будь ласка, Прошу*.

Розгляд *четвертого* питання треба розпочати зі з'ясування поняття граматичної правильності фахового мовлення. Вказати, що граматична правильність фахового мовлення забезпечується знанням правил змінювання слів та їх творення, побудови словосполучень і речень. Визначити, яких норм треба дотримуватися при вживанні тої чи іншої частини мови, творенні словосполучень і речень.

Питання для самоконтролю

1. Що таке культура мовлення?
2. Які ознаки культури мовлення? У чому вони полягають?

3. Що таке мовленнєвий етикет?
4. У чому специфіка українського мовленнєвого етикету?
5. Які стандартні етикетні ситуації типові для ділового спілкування? Які мовні формули для них характерні?
6. Чим забезпечується граматична правильність фахового мовлення?

Практичні завдання

Завдання 1. Доберіть 3-4 аргументи, які підтверджують або заперечують зв'язок між культурою поведінки і культурою мовлення людини.

Завдання 2. Визначте, які є шляхи підвищення особистої культури мовлення.

Завдання 3. За тлумачним словником розкрийте значення слів *гrecний, делікатний, коректний, люб'язний, тактовний*.

Завдання 4. Прокоментуйте один із висловів.

1) *Брак делікатності свідчить про брак виховання й доброти;*

2) *Ввічливість – це одна з тих якостей, які можна оцінити належним чином, тільки зазнавши незручностей, коли вона відсутня;*

3) *Можна в чомусь не мати рації, але не можна бути неввічливим;*

4) *Такт – це вміння не говорити того, що думають усі; такт – це мистецтво змусити інших думати, що вони знають більше за тебе;*

5) *Хто говорить усе, що йому заманеться, той слухає те, чого б не хотів почути.*

Завдання 5. виправте логічні помилки в реченнях і словосполученнях, поясніть їх.

Жахливо добрий, страшно гарний, убивчо щедрий; місяць травень, моя особиста справа, особисто я звільнений із займаної посади, о 20 годині вечора, захисний імунітет, головний пріоритет, мій власний погляд; успіх породжує старання, гнів зумовлює біль; письменники і поети.

Завдання 6. З'ясуйте, чи доречно вживати як звертання слова *пан, пані, панове*. Відповідь обґрунтуйте.

Завдання 7. Із запропонованих формул ввічливості виберіть ті, які характерні для офіційно-ділового спілкування. Поясніть свій вибір.

1. Привіт. Вітаю. Здрастуйте. Доброго ранку. Наше щире вітання. Добрий день. Добридень. Вечір добрий. Добрий вечір. Доброго здоров'я. Я Вас вітаю.

2. До побачення. До завтра. На все добре. Бувайте. Усім вітання. Тим часом. Мені час. До зустрічі. Скоро побачимося. Щасливо.

3. Спасибі. Дякую. Щиро дякую. Дуже дякую. Дозвольте висловити вдячність. Глибоко вдячний. Дякую від усього серця. Ви зробили мені велику послугу. Я у великому боргу перед Вами. Складаю подяку.

4. Так. Гаразд. Обов'язково. Авжеж. Добре. Чудово. Ще б пак. Ви маєте рацію. Не заперечую. Звичайно. Безсумнівно.

5. Дякую, не треба. На превеликий жаль, ні. Ні, я не можу. Про це не може бути й мови. Нічого подібного. Це марнування часу. Я про це іншої думки. Шкода, але я мушу відмовитися. Це неможливо.

6. Перепрошую. Вибачте. Мені дуже шкода. Даруйте за клопіт. Прошу вибачення. Вибачте, що завдав(ла) стільки клопоту. Не згадуйте про це.

Завдання 8. Відредагуйте словосполучення:

Директору Павленку Олександрю Сергійовичу, головна біль, завідувач кафедри, два студента, робота по сумісництву, вийти з університета, шановний Ігор Миколайович, вони борються, вибач мене, керуючий відділом, Виконуючи завдання, увага чомусь розсіювалася.

Завдання 9. Виправте помилки у словосполученнях.

I. По адресу, по бажанню, по вині, по вимозі, по відношенню до цього, по вказівці, по всякому поводу, по ініціативі, по крайній мірі, по непорозумінню, по поверненню, по професії, по розгляді справ.

II. При допомозі, при з'ясуванні обставин, при збільшенні показника, при зустрічі, при цих умовах, при виконанні обов'язків, сказати при всіх, при свідомості, при цілковитому мовчанні, при вивченні.

Тема 3. Структурні та функціональні особливості розмовного стилю

План

1. Класифікація стилів сучасної української літературної мови.
2. Розмовний стиль як один зі складників фахового мовлення. Специфіка функціонування різних груп лексики в розмовному стилі.
3. Суржик, мовна надмірність та недостатність як проблеми розмовного стилю сучасної української літературної мови.
4. Індивідуальні та колективні форми обговорення фахових проблем.

Мета: *набуття знань про стилі сучасної української літературної мови, специфіку функціонування різних груп лексики в розмовному стилі як одному зі складників фахового мовлення; формування навичок добору мовних засобів, характерних для розмовного стилю; розвиток умінь послуговуватися відповідними мовними одиницями під час обговорення фахових проблем.*

Ключові поняття і терміни: стиль мови, розмовний стиль, лексика, фахове мовлення, суржик.

Література[13; 14; 23, с.109-115, 214-227].

Методичні рекомендації

Розгляд *першого* питання треба розпочати з визначення поняття мовного стилю, вказати, що мовний стиль – це система мовних засобів, вибір яких зумовлюється змістом, метою та характером висловлювання. Запам'ятати, що в сучасній українській мові виділяють такі стилі: розмовний, науковий, художній, офіційно-діловий, публіцистичний, конфесійний, епістолярний. Під час характеристики функціональних стилів сучасної української мови необхідно звернути увагу в кожному стилі на основне його призначення, головні ознаки, жанри й підстили.

Висвітлюючи *друге* питання, слід з'ясувати, що таке фахове мовлення, в яких стилях мови воно реалізується. Характеризуючи розмовний стиль як один зі складників фахового

мовлення, треба розглянути особливості функціонування в ньому різних груп лексики – діалектизмів, професіоналізмів, жаргонізмів, оказіоналізмів.

У *третьому* питанні слід виділити й проаналізувати проблеми розмовного стилю сучасної української літературної мови. Треба звернути увагу на поняття суржика, пояснити його пряме й переносне значення, з'ясувати причини його появи в Україні. Необхідно запам'ятати, що суржик – це негативне явище, що призводить до внутрішньої руйнації всіх рівнів української мови. Розглядаючи такі вади розмовного стилю, як мовна надмірність і недостатність, слід охарактеризувати поняття тавтології і плеоназму, навести приклади вияву мовної недостатності – пропуску важливих зі смислового боку слів у реченні та розкрити його наслідки.

У *четвертому* питанні треба пояснити, залежно від чого здійснюється поділ форм обговорення фахових проблем на індивідуальні і колективні, зазначити, що індивідуальне фахове спілкування передбачає участь двох співрозмовників, колективне – трьох і більше. Відповідаючи на питання, необхідно охарактеризувати співбесіду з роботодавцем і ділову телефонну розмову як індивідуальні форми обговорення фахових проблем і перемовини, нараду, збори, дискусію, мозковий штурм як колективні.

Питання для самоконтролю

1. Які є стилі сучасної української мови, у чому полягає їхнє призначення, які їхні мовні особливості?
2. Які складники фахового мовлення?
3. Яка специфіка розмовного стилю як одного зі складників фахового мовлення?
4. Які групи позанормативної лексики використовуються в розмовному стилі?
5. Що таке суржик?
6. У чому виявляється мовна надмірність і мовна недостатність як вада текстів розмовного стилю?
7. Від чого залежить успіх у співбесіді з роботодавцем?

8. Які правила ведення ділової телефонної розмови?
9. З якою метою і як проводяться наради, збори, перемовини, мозковий штурм?
10. Які вимоги до поведінки учасників дискусії?

Практичні завдання

Завдання 1. Доберіть слово, введіть його в міні-тексти різних стилів.

Завдання 2. З'ясуйте, у яких стилях мови можуть вживатися подані вислови.

Він кваліфікований працівник – він добрий роботяга. Академка – академічна відпустка. Заліковка – залікова книжка. Доводжу до твого відома – Кажу тобі. Диференціювати – розрізняти. Величезне приміщення – велике приміщення.

Завдання 3. виправте помилки у словах і словосполученнях, поясніть, чим вони зумовлені.

Ноль, регістратура, двічі дублювати, двойка, хожу, англічанка, датчанин, здійснити дії, лікарство, моя автобіографія, зварурик, осінню, за свідченням свідків, січас, болільщик, бувийши, виводи, виключатель, підписка газет, на Україні, загрузити, затормозити, перенастроїти, Київa, отпуск, зробити роботу, путьовка, треніровка, подарок.

Завдання 4. Сформулюйте відповіді на запитання, які ставляться на співбесіді з роботодавцем:

- Розкажіть про себе.
- Які у вас недоліки?
- Чому ви звільнилися з попереднього місця роботи?
- Чому саме ви повинні зайняти це вакантне місце?
- Чому ви хочете працювати саме в нас?

Завдання 5. Змоделюйте ділову телефонну розмову між керівником і підлеглим, який не з'явився на роботу.

Завдання 6. Підготуйтеся до участі в дискусії на тему «Суржик: за і проти».

Тема 4. Наукова комунікація як складова фахової діяльності

План

1. Наукова комунікація: визначення та особливості. Інтелектуальні здобутки українців у контексті європейських та світових досягнень.
2. Науковий виступ як усна форма представлення результатів досліджень.
3. Вимоги до оформлення первинних та вторинних наукових жанрів. Рецензування та захист наукових робіт.
4. Основні правила бібліографічного опису джерел. Оформлення покликань і цитувань у тексті роботи.

Мета: *набуття знань про особливості наукової комунікації; формування навичок правильного добору і використання мовних засобів, характерних для наукового стилю; опанування технологій роботи з науковими текстами різних жанрів; оволодіння культурою усної наукової мови.*

Ключові поняття і терміни: наукова комунікація, науковий виступ, наукова робота, бібліографічний опис джерел, покликання, цитування.

Література[20; 22; 25; 26; 23, с.548-553, 562-572].

Методичні рекомендації

Відповідь на *перше* питання слід розпочати з визначення поняття наукової комунікації. Треба вказати, що під цим терміном мається на увазі обмін науковою інформацією (ідеями, знаннями, повідомленнями) між ученими і спеціалістами. Характеризуючи особливості наукової комунікації, що відрізняють її від звичайної комунікації, потрібно звернути увагу на такі ознаки, як абстрагованість, інформаційна насиченість, ясність і об'єктивність викладу, конкретність, логічна послідовність, монологічний характер викладу, лінійність, точність і однозначність, лаконічність, доказовість, переконливість, аргументованість, нейтральність.

У першому питанні необхідно розглянути також інтелектуальні здобутки українців у контексті європейських та світових досягнень, назвати таких українських вчених зі світовим ім'ям, як І.Пулюй, В.Вернадський, О.Богомолець, С.Корольов, І.Сікорський, Є.Патон, Б.Патон, Л.Романків, М.В'язовська, коротко розкрити їхній внесок у розвиток науки у світі.

Друге питання передбачає аналіз наукового виступу як усної форми представлення результатів досліджень. Потрібно розглянути особливості підготовки до виступу, охарактеризувати його структурні елементи – вступ, основну частину, висновки, висвітлити зміст і мету кожного з них., вказати на чинники, які забезпечують ефективність і успішність виступу. Слід розглянути в цьому аспекті роль технічних чинників виразного мовлення – дихання, голосу, дикції (вимови), інтонації (тону), темпу, жестів, міміки, проаналізувати способи привернення й утримання уваги слухачів, вказати на шляхи встановлення контакту з аудиторією, залучення її до активної участі у спілкуванні.

Готуючи *третє* питання, треба сформулювати визначення поняття первинних і вторинних наукових жанрів, запам'ятати, що до первинних жанрів належать тексти, у яких доводиться самостійно віднайдена наукова істина (наукові статті, монографії, дисертації, студентські наукові роботи: курсові, бакалаврські, дипломні та магістерські); вторинними є тексти, у яких здійснено опис змісту первинних жанрів (тези, конспекти, реферати, анотації, рецензії).

Розглядаючи вимоги до оформлення наукових праць, слід звернути увагу на обов'язкову структурованість первинних наукових жанрів – наявність у них трьох частин: вступу, основного викладу матеріалу, висновків; розглянути змістовний бік наукових текстів, висвітлити технічні вимоги до їх оформлення.

Розкриваючи тему рецензування і захисту наукових робіт, необхідно проаналізувати зміст, форму і призначення відгуків і рецензій про письмову роботу, вказавши, що вони є необхідним елементом творчого та критичного обговорення наукової праці, гарантією дотримання встановлених вимог та об'єктивності її оцінки. Під час відповіді потрібно звернути увагу на підготовку тексту доповіді на захист, вказавши на ключові елементи, які обов'язково мають у ній розкриватися - обґрунтування актуальності теми дослідження; мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження; методологію і результати дослідження; елементи новизни у теоретичних положеннях та в практичних рекомендаціях.

У *четвертому* питанні необхідно розкрити основні

правила бібліографічного опису джерел та вимоги до оформлення покликань і цитувань у тексті роботи. Слід назвати документи, які регламентують оформлення списку використаної літератури, висвітлити послідовність здійснення бібліографічного опису, запам'ятати, які дані в ньому вказуються: прізвище, ініціали автора, потім – назва праці (без лапок), далі – ініціали, прізвище автора (перед ними – скісна риска), місце видання (перед цим – крапка, тире), рік видання (перед ним - кома), кількість сторінок (перед цим – крапка, тире). Відповідаючи на четверте питання, треба звернути увагу на те, як оформлюється покликання й цитування в науковому тексті, вказати, що текст цитати береться в лапки, зі збереженням особливостей авторського написання; покликання в тексті на літературне джерело оформлюється у квадратних дужках, де першою цифрою позначається номер літературного джерела у списку використаних джерел, а другою - сторінку, з якої запозичено цитату.

Питання для самоконтролю

1. Що таке наукова комунікація?
2. Чим відрізняється наукова комунікація від ненаукової?
3. Хто з українських учених зробив відкриття у світовій науці?
4. Які етапи підготовки наукового виступу?
5. З яких частин складається науковий виступ? Про що в них ідеться?
6. Від чого залежить успіх наукового виступу?
7. Які жанри наукового стилю є первинними? Які вимоги до їх створення?
8. Які наукові тексти є вторинними? Як вони оформлюються?
9. Якою повинна бути доповідь на захисті наукової роботи? Що в ній має висвітлюватися?
10. Як здійснюється бібліографічний опис джерел, використаних у науковій праці?
11. Як оформлюється цитування й покликання в науковому тексті?

Практичні завдання

Завдання 1. Доберіть 3-4 аргументи, щоб підтвердити або спростувати одне з поданих висловлювань.

- 1) *Ми фінансуємо науку не тому, що багаті, а ми багаті тому, що фінансуємо науку .*
- 2) *Якщо думка надто слабка, щоб бути висловленою просто, – це ознака того, що її належить відкинути.*
- 3) *Наука, як і всі види творчої діяльності, процес не тільки логічний, а й емоційний: для науки, окрім таланту, потрібні натхнення й осяяння.*
- 4) *Використання запозичених думок завжди супроводжується деякою незручністю, проте, щойно ми усвідомлюємо, як треба застосовувати їх, вони стають нашим набутком.*

Завдання 2. Подайте зразки мовних формул (звертання, представлення, актуалізації уваги, прощання і т. ін.), які забезпечують мовленнєвий контакт в усній науковій комунікації, підтримують прийняте в науковому середовищі спілкування в потрібній тональності.

Завдання 3. Підготуйтеся до наукового виступу, змодельуйте його вступну і кінцеву частину. Сформулюйте відповідь, яка буде доречною у випадку, коли вам слухачі ставлять запитання, яке не зовсім стосується теми вашого виступу і на яке відповіді ви не знаєте.

Завдання 4. Розподіліть подані мовні кліше за належністю до того чи іншого структурного елементу наукової статті (актуальність теми дослідження, аналіз праць, присвячених темі роботи, мета роботи, завдання, об'єкт, предмет дослідження). Утворіть з ними фрагмент наукового тексту.

Проблема заслуговує на особливу увагу серед науковців (посідає важливе місце, є актуальною на сучасному етапі розвитку науки, не була об'єктом спеціального вивчення); дослідженням цієї проблеми у різні часи займалися такі науковці... (початок тенденції саме такого поклад...); метою роботи є аналіз... (мета роботи полягає в дослідженні...); поставлена мета потребує розв'язання таких завдань...

Завдання 5. Відредагуйте словосполучення – мовні кліше, вживані в науковому тексті.

Не дивлячись на, згідно поставленого завдання, вияснити проблему, ґрунтується на теорії, дані припущення абсолютно

вірні, на протязі останніх років, у тому числі, виконати наступним чином, по крайній мірі, прийти до висновку, ряд праць.

Завдання 6. Виправте помилки в бібліографічному описі джерел.

Караванський С. Секрети української мови: Науково-популярна розвідка з додатком словничків репресованої та занедбаної української лексики / Караванський С. – К., 1994., 152 с.

Кочерган М. П., Гриценко П.Ю. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган, П.Ю.Гриценко. – К.: Академія, 2010, – 464 с.

Грабовий П. М. «Ключові лексеми українського молодіжного сленгу» / П. М. Грабовий // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки, 2009. - Вип. 20, с. 138-140.

Завдання 7. Оформіть правильно цитату й покликання на джерело за поданим текстом.

Ніяке інше вміння, яким може володіти людина, не дасть їй можливості з такою швидкістю зробити кар'єру і досягти визнання, як уміння добре говорити (позиція в списку літератури – 12, сторінка - 35).

Тема 5. Термін як основна лексична одиниця наукового стилю

План

1. Термін як основна лексична одиниця наукового стилю: дефініція, ознаки.
2. Способи поповнення термінологічної лексики.
3. Загальнонаукова, міжгалузєва та вузькоспеціальна термінологія.
4. Місце професіоналізмів і номенклатур у науковому стилі сучасної української мови. Новітні професійні запозичення.

Мета: *набуття знань про розвиток української термінології, тенденції сучасного українського термінотворення; засвоєння термінологічного комплексу обраного фаху, формування навичок правильного його використання.*

Ключові слова і поняття: термін, термінотворення, терміносистема, власне український термін, запозичений термін, професіоналізм, номенклатура.

Література[10; 23, с.513-520].

Методичні рекомендації

У *першому* питанні потрібно дати визначення терміну, виділити й пояснити його ознаки, вказати, що термін – це слово або словосполучення, яке зіставляється з чітко окресленим поняттям певної галузі науки, техніки, мистецтва, суспільно-політичного життя. Характеризуючи ознаки терміна, звернути увагу на його дефінітивність (наявність чіткого визначення, зафіксованого в словнику), здебільшого однозначність у межах певної термінологічної системи, точність семантики, незалежність від контексту, стилістичну нейтральність (відсутність емоційно-експресивного забарвлення), системність (належність до певної системи і набуття свого значення в ній), переважно відсутність синонімів у межах однієї терміносистеми, короткість (стислість) у плані вираження. Розглянувши ознаки терміна, можна на основі цього визначити спільне і відмінне між терміном і загальнонавчаним словом.

У *другому* питанні треба розглянути два основних шляхи поповнення термінологічної лексики – запозичення її з інших мов і творення на базі власних мовних ресурсів. Аналізуючи перший спосіб, слід вказати на його позитивні й негативні аспекти, висвітлити погляди українських мовознавців на місце запозичених термінів в українській терміносистемі. Розглядаючи другий шлях формування термінів, потрібно звернути увагу на такі його різновиди, як словотвірний (утворення термінів за допомоги префіксів, суфіксів, складанням слів і основ), вторинної номінації (використання наявного в мові слова для називання наукового поняття), синтаксичний (використання словосполук для називання наукових понять).

Відповідаючи на *третьє* питання, треба насамперед вказати, на основі чого здійснюється класифікація термінів на загальнонаукові, міжгалузеві і вузькоспеціальні, детально охарактеризувати кожен вид, зазначити, що до загальнонаукової термінології належать терміни загальнонаукового вживання, якими послуговуються майже в усіх галузях знання, до міжгалузевої – терміни, які одночасно можуть входити до складу термінологічних полів різних наукових галузей, до вузькоспеціальної – терміни, вживані в якійсь одній галузі науки.

Висвітлюючи *четверте* питання, треба дати визначення

поняттям професіоналізм і номенклатура, з'ясувати, чим професіоналізм відрізняється від терміна. Слід запам'ятати, що перший є напівофіційним емоційно-експресивно забарвленим словом, сферою вживання якого є мовлення, на відміну від терміна, який є цілком офіційною, узаконеною назвою певного наукового поняття.

Питання для самоконтролю

1. Що таке термін?
2. Які ознаки терміна?
3. Яка відмінність між терміном і загальноживаним словом?
4. Які є шляхи поповнення термінологічної лексики?
5. Яким повинно бути співвідношення між запозиченими і питомими термінами в терміносистемі?
6. Які терміни загальнонаукові?
7. Що таке міжгалузеві терміни?
8. Яка особливість вузькоспеціальних термінів?
9. У чому відмінність між термінами і професіоналізмами?
10. Що таке номенклатура?

Практичні завдання

Завдання 1. Прокоментуйте вислів.

«Не знаючи термінології, не можна ні науку вперед посувати, ні передавати її здобутки народові» (І.Холодний).

Дайте відповідь на запитання: *Чому вивчення термінології – це обов'язковий компонент професійної підготовки фахівців?*

Завдання 2. До поданих визначень доберіть терміни, які їх називають.

1) складноскорочене слово, утворене з початкових складів, з перших літер слів словосполучення;

2) метод дослідження, що полягає в мисленнєвому або практичному розчленуванні цілого на складові частини;

3) суперечність, наслідком якої є найгостріша боротьба і непримиренність;

4) судження, що суперечить тезі;

5) визначення кваліфікації працівника, його особистих і ділових рис;

- 6) невід’ємна властивість об’єкта;
- 7) справжній, дійсний, самобутній, який ґрунтується на першоджерелі;
- 8) такий, що суперечить логіці, безглуздий;
- 9) суперечливий, двоїстий за своєю природою;
- 10) часткова схожість між предметами і явищами;
- 11) виділяти з усіх ознак, властивостей, зв’язків конкретного предмета основні, найзагальніші.

Завдання 3. Підберіть українські відповідники до іншомовних термінів: *стимул, ідентичний, фальсифікація, адаптувати, утилітарний, аргумент, класифікація, екстраординарний, експеримент, кореляція, субординація, варіація, концентрувати, компонент, дефініція, нейтралітет, конфіденційний, структура, стабільний, соціум, синхронний, унітарний, критерій, конфронтація, моніторинг, домінантний, фіаско, адекватний.*

Завдання 4. Підготуйтеся до участі в дискусії на тему «Термін запозичений і власне український: який обрати?»

Завдання 5. Користуючись словником, розкрийте значення термінів, які в різних галузях науки набувають інших значень: *конструкція, реконструкція, автохтони, агент, адаптація, аерація, акт, активний, актуальний, корінь, елемент, валентність, нейтралітет.*

Завдання 6. Доберіть 10 термінів вашої галузі, дайте їм визначення, з’ясуйте, які з них загальнонаукові, які – міжгалузеві, які – вузькоспеціальні.

Завдання 7. Поставте наголос у виділених словах.

Текстовий редактор, колірна палітра, інформаційна мережа, комп’ютерне обладнання, дерево каталогів, адресна книга, ім’я користувача, заголовок повідомлення, веб-сторінки в інтернеті.

Завдання 8. Утворіть форму родового відмінка однини від поданих термінів. Сформулюйте правило вживання –а(я), –у(ю) в родовому відмінку.

Аналіз, контекст, адаптер, файл, сервер, цикл, запуск, шрифт, сигнал, дисплей, формат, екран, робочий стіл, вигляд, символ, веб-вузол, рядок, курсор, інтернет.

Тема 6. Документ як засіб писемної професійної комунікації

План

1. Офіційно-діловий стиль: лексичні, морфологічні та синтаксичні особливості.
2. Вимоги до оформлення найпоширеніших документів (заява, автобіографія, резюме, характеристика, трудовий договір, контракт та угода).
3. Основні вимоги до оформлення службових записок, протоколів та витягів з протоколів.
4. Реквізити та правила оформлення ділових листів.

Мета: *набуття знань про особливості офіційно-ділового стилю, формування вмінь правильного укладання різних типів документів, розвиток навичок добору і нормативного вживання в ділових паперах відповідних мовних засобів.*

Ключові слова і поняття: офіційно-діловий стиль, документ, реквізит, Державний стандарт України.

Література[23, с.317-330, 391-404].

Методичні рекомендації

Відповідь на *перше* питання потрібно розпочати із загальної характеристики офіційно-ділового стилю: необхідно визначити сферу його використання, призначення, підстилі, розглянути його мовні особливості – нейтральний стиль побудови тексту, точність, ясність, лаконічність, стислість, послідовність, структурованість, наявність стандартних мовних зворотів, використання всіх необхідних реквізитів і правильне їх оформлення. Слід вказати, яка лексика переважає в цьому стилі, які частини мови і в яких формах використовуються в ньому, яка специфіка синтаксичної організації текстів офіційно-ділового стилю.

Друге питання передбачає детальне висвітлення вимог до оформлення кадрово-контрактних документів. Треба вказати, з яких реквізитів згідно з Державним стандартом України складається кожен із документів (заява, автобіографія, резюме, характеристика, трудовий договір, контракт, угода), яке їхнє мовне оформлення, місце розташування в тексті документа. Розглядаючи автобіографію і резюме, слід визначити, у чому

полягає відмінність між цими документами. Необхідно звернути увагу на вживання власних назв у ділових паперах – обов'язкове змінювання чоловічих прізвищ, використання кличного відмінка при звертанні.

Розкриваючи *третє* питання, треба з'ясувати, на які види поділяються службові записки, які реквізити вони повинні містити, як їх оформлювати. Необхідно вказати, чим відрізняється протокол і витяг з протоколу (назвати призначення цих документів, частини, з яких вони складаються, вказати, ким створюються і підписуються).

У *четвертому* питанні слід розглянути класифікацію ділових листів (регламентовані і нерегламентовані), охарактеризувати структуру регламентованого листа, звернути увагу на оформлення звертання в службових листах, пам'ятаючи про те, що в українській мові звертання вживається у формі кличного відмінка. Слід назвати мовні кліше, які використовують на початку тексту листів, у кінці різних типів листів.

Питання для самоконтролю

1. Яка сфера використання офіційно-ділового стилю?
2. Які мовні особливості офіційно-ділового стилю?
3. Чим офіційно-діловий стиль відрізняється від усіх інших стилів мови?
4. З яких реквізитів складається заява? Де вони розташовані?
5. Яка відмінність між автобіографією і резюме?
6. Яких правил слід дотримуватися, складаючи резюме?
7. Які є види службових записок? Як вони оформлюються?
8. Які правила оформлення тексту протоколу?
9. Що таке витяг з протоколу? Які структурні елементи протоколу зберігає витяг з нього?
10. З яких основних реквізитів складається службовий лист?

Практичні завдання

Завдання 1. Установіть відповідність між фрагментами документів і назвами документів:

- А) Резюме
- Б) Автобіографія
- В) Лист
- Г) Заява

Відповідність: 1) *Шановний Олександр Петровичу! Від імені Національного авіаційного університету дозвольте висловити Вам щире подяку;* 2) *Іванченко Олександр Васильович; м. Київ, вул. Володимирська, 15, кв. 23; тел. 250-65-14; 0953500995;* 3) *Я, Шевчук Андрій Антонович, народився 1 грудня 1987 року в м. Луцьк;* 4) *Прошу надати мені відпустку за власний рахунок з 15 грудня 2008 р. до 17 січня 2009 р.*

Завдання 2. Відредагуйте тексти документів:

1) Директору
Інституту Міжнародних Відносин
Василенку Володимирі Максимовичу
Студента групи БІ-126
Коваленку Олександр Андрійовичу
Заява.

Я, Коваленко Олександр Андрійович, прошу, щоб Ви поселили мене в гуртожиток.

Коваленко О.А.

12.05.2018

2) Автобіографія.

Я Гриценко Сергій Васильович народився в 1999 році 22 квітня в м. Київ. До того, як пішов у перший клас, проживав у м. Ірпінь. У 6 років почав навчатися в школі. Після закінчення школи поступив до Національного Авіаційного Університету.

3) Характеристика

видана студенту групи ПС-324
Павленку Ігорю Сергійовичу

Ігор Сергійович, студент 3 курсу, який навчається за спеціальністю «Практична психологія» успішно проходив практику з 19.03.18 по 12.04.18 року. За час практики показався старанним, відповідальним студентом.

Завдання 3. За поданими визначеннями з'ясуйте, про який документ ідеться. Підготуйте зразок кожного з них.

Документ, у якому пояснюють певні дії або вчинки службової особи.

Документ, у якому особа, що складає його, подає опис свого життя та діяльності.

Документ, у якому викладається певне прохання або

пропозиція.

Завдання 4. Напишіть функціональне резюме для участі у конкурсі на заміщення вакантної посади літературного редактора, використавши інформацію з оголошення.

Компанія NoBloodTattoo оголошує конкурс на заміщення вакантної посади графічного редактора.

Вимоги:

вища спеціалізована освіта;

вільне володіння програмами Adobe Photoshop, Illustrator, CorelDraw;

досвід розробки логотипів, візиток, флаєрів, листівок, буклетів, макетів широкого формату та ін.;

креативність, акуратність і цілісність в розробці рекламних макетів;

знання англійської мови.

Обов'язки:

розроблення макетів, рекламних банерів та ілюстрацій для здійснення реклами у соціальних мережах;

підготовка макетів до публікації, перевірка на помилки тексту, вільотів і т. д.

Завдання 5. Напишуть характеристику на свого одногрупника.

Завдання 6. Напишіть лист-звернення до заступника міністра освіти з проханням збільшити видатки на фінансування спортивної діяльності в університеті.

Завдання 7.Продовжте речення.

1.Контракт може укладатися з ініціативи...

2.Контракт може бути змінений...

3.Контракт набуває чинності...

Тема 7. Сучасний стан публіцистичного стилю СУМ

План

1. Актуальність мовного питання в соціальних комунікаціях початку ХХІ століття. Мова українських ЗМІ як відзеркалення стану мовної культури суспільства.

2. Мова засобів масової інформації в аспекті культури мовлення.

3. Інновації в лексиці сучасного українського медіатексту.

4. Шляхи покращення мовної ситуації у ЗМІ.

Мета: *набуття знань про тенденції розвитку публіцистичного стилю української мови на сучасному етапі; формування навичок аналізу мови засобів масової інформації в аспекті культури мовлення.*

Ключові слова і поняття: публіцистичний стиль, засоби масової інформації, медіатекст, культура мовлення, лексичні інновації.

Література[1, с.36-45; 5; 16; 21; 24; 27].

Методичні рекомендації

Опрацьовуючи *перше* питання, слід вказати, що соціальні комунікації початку ХХІ ст. – це та сфера, у якій найбільшою мірою репрезентована сучасна українська мова, в усіх її формах і виявах, тому питання функціонування мови в них сьогодні актуальне. Треба з'ясувати важливість мовного питання в соціальних комунікаціях початку ХХІ ст. з огляду на особливості мовної ситуації в Україні – двомовність, широке використання в інформаційному просторі іншої, недержавної мови. Звернути увагу на зв'язок між станом мови в ЗМІ та рівнем мовної культури суспільства, вказати, що, з одного боку, мова ЗМІ відбиває рівень культури мови українців загалом, з іншого, - ЗМІ впливають на повсякденне мовлення, формують у носіїв певний мовний смак і диктують моду на використання тих чи інших мовних засобів.

У *другому* питанні потрібно проаналізувати мову ЗМІ в аспекті дотримання в них мовних норм, охарактеризувати тенденції розвитку української мови в медіапросторі, виокремити позитивні наслідки позамовних факторів (демократичних процесів у державі) - відродження слів, заборонених або забутих у минулому столітті, активізація регіональних слів, використання специфічно українських слів і форм, і негативні – ігнорування таких комунікативних ознак мовлення, як правильність, чистота й естетичність, що розхитує мовну систему, загрожує самодостатності й самобутності української мови. Розкриваючи друге питання, треба вказати також, які типи мовних норм порушуються в ЗМІ найчастіше, навести їх приклади.

Третє питання передбачає аналіз інноваційних процесів у лексичі сучасного українського медіатексту. Відповідь на нього слід розпочати з визначення поняття неологізму - слова, а також його окремого значення, вислову, які з'явилися в мові на певному етапі її розвитку і новизна яких усвідомлюється мовцями. Треба охарактеризувати чинники появи нових слів у ЗМІ – екстралінгвальні (демократизація суспільного життя, послаблення цензури і самоцензури, задоволення практичних потреб мовців, поширення моди на певні мовні форми, пошуки нових експресивних засобів вираження) та інтралінгвальні (системність мови, тенденції до ускладнення її структури, принцип економії мовної енергії, лінгвальних засобів, надання переваги експресивним мовним формам).

Відповідь на *четверте* питання треба розпочати з аналізу мовної ситуації в ЗМІ на сучасному етапі. Слід визначити, які мови поряд із українською використовуються в цьому сегменті, яка частка українського мовлення в теле-, радіофері, пресі, назвати й охарактеризувати документи, якими регулюється використання української мови в ЗМІ (Закон «Про телебачення і радіомовлення», Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації», стаття 10 Конституції України). Проаналізувавши особливості мовної ситуації в ЗМІ, необхідно перейти до розгляду шляхів її покращення. Треба наголосити на необхідності вжиття заходів для дієвої й системної підтримки української мови – законодавчого закріплення збільшення квот на україномовну музичну продукцію на радіостанціях, напрацювання фіскальних механізмів підтримки вітчизняного кіно- й телесеріального виробництва, регламентації використання мови у рекламі.

Питання для самоконтролю

1. Який стиль сьогодні вважається таким, що найбільше репрезентує сучасну українську літературну мову?
2. Чи впливає мова ЗМІ на формування мовних смаків суспільства?
3. Від чого залежить стан мови (в аспекті культури мовлення) в ЗМІ?

4. Як впливають позамовні фактори на функціонування мови в медіапросторі?
5. Чи відповідає мова ЗМІ встановленим нормам?
6. Які мовні норми найчастіше порушуються в ЗМІ? Чим це зумовлено?
7. Чому виникають нові слова в ЗМІ?
8. Який обсяг використання української мови сьогодні в теле-, радіоєфірі, пресі?
9. Які заходи потрібні для покращення мовної ситуації в ЗМІ, утвердження української мови в них?

Практичні завдання

Завдання 1. Спростуйте або підтвердьте тезу.

У питанні використання мови на телебаченні про вільний вибір не йдеться взагалі, бо не може бути вибору там, де його насправді немає.

Завдання 2. Опрацюйте Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації». Дайте відповідь на запитання.

Чи на часі цей закон?

Чи не обмежуватимуться права іномовних громадян?

Чи не повинно бути на телебаченні української мови – державної в Україні – 100 відсотків?

Завдання 3. Підготуйтеся до дискусії за темою «Двомовність у ЗМІ».

Запитання:

- Зараз на українському телебаченні здійснюється послідовна політика змішування української мови з російською. Український мовознавець, доктор філологічних наук Юрій Шевчук називає це явище «мовною шизофренією». *Чи припустимо, щоб у публічному просторі – на телебаченні, на радіо ведучі – журналісти розмовляли двома мовами?*

- Практики змішування двох мов не існує в жодній європейській країні – навіть у тих, що мають співставну з українською ситуацію – мовну більшість та великі за розміром мовні меншини. *Чи вважається це (змішування двох мов) елементарним браком освіти, що руйнує культуру мови і культуру як таку?*

- Мовна шизофренія, на думку мовознавців, є виявом шизофренії ідентифікаційної: «Шизофренія означає розлам свідомости. Коли людина вважає, що можна поєднувати непоєднуване – допомагати українському бізнесу і послідовно виказувати презирство до українців, уникаючи української мови. Я поставив би собі запитання – це щиро, чи тут якийсь подвійне дно? Чому не можна було робити це українською мовою – не зрозуміло з точки зору здорового глузду». *Висловіть свою думку з цього приводу.*

- В останньому переписі понад 67% населення України назвали українську мову рідною. *Чи має бути таким же відсоток українськомовного продукту на телебаченні, радіо, у кінематографі, пресі?*

- У відповідь на закиди щодо радикальності концепції «мовної шизофренії» Юрій Шевчук зазначає: «Я не бачу ніякого насильства в тому, щоб просто сказати: «Культура є для нас пріоритетом», і заборонити поєднання мов, яке цю культуру підриває. Ніхто у Франції, Англії, Америці, Іспанії чи Росії не скаже вам, що це – насильство. Це – нормальний стан речей. За цією ж логікою, ви можете сказати, що людина, яку не приймають до університету через двійку в атестаті, застосовують насильство. Це – абсурдна логіка, це лукавство. Є певні правила гри, що зобов'язують кожного в однаковій мірі. Вони мають бути чіткими. Якщо ви володієте певною компетенцією – скажімо на достатньому рівні володієте мовою чи якоюсь іншою дисципліною – то можете брати участь у грі, що називається освіта і культура. Якщо ж не володієте, то можете волати про насильство, однак це спрацює, хіба, для людей наївних чи недалеких». *Чи треба забороняти поєднання двох мов на телебаченні?*

Завдання 4. Наведіть приклади порушень мовних норм у мовленні українських теле-, радіоведучих.

Дайте відповідь на запитання.

- *На кому лежить відповідальність за якість мовлення в ЗМІ?*

- *Які можуть бути шляхи підвищення культури мови в медіапросторі?*

Завдання 5. Поясніть значення слів.

Паблікрілейшнз, іміджмейкер, кліпмейкер, ньюсмейкер, промоутер, спічрайтер, трейдер, дефолт, консалтинг, трани, банер, провайдер.

Дайте відповідь на запитання: *Чи будуть усі ці слова зрозумілими для пересічного читача? Чи вмотивоване їх використання в ЗМІ?*

Завдання 6. Випишіть з тексту неологізми, з'ясуйте їхні функції.

Підсумки переговорів, сором'язливо озвучені партбосами з трибуни Майдану в ніч із 23 на 24 січня, – ємна характеристика їхньої спроможності як політиків. На Грушевського полум'я це вище, по залізнякам калатають це гучніше. К. підбирається аж до самої колонади, подивитися, як воює «коктейльна молодь». Пряма трансляція концертного виконання твіттерфонії відбудеться 3 березня та буде здійснюватися через інтернет. В Україну офіційно пробирається 3-й сезон популярної франшизи "Шерлок" ("Sherlock") виробництва BBC Wales. «Завтра НБУине євро одним стрибком спробує наздогнати ринкове».

Завдання 7. Прокоментуйте подані нижче пропозиції щодо посилення позицій української мови в ЗМІ, з'ясуйте, чи ефективні і можливі вони в сучасних умовах, які будуть їхні наслідки. За бажанням перелік продовжте.

Державна підтримка і заохочення у створенні українськомовного продукту в ЗМІ.

Створення кожним громадянином україномовного простору навколо себе – налаштування браузера українською мовою, перехід на українську мову в соціальних мережах.

Надання користувачам електронних ресурсів можливості обирати мову отримуваної інформації українську.

Створення консультативного центру з надання порад щодо правильного використання мови в рекламі, маркуванні творів, назвах закладів і т.д.

Тема 8. Сучасна українська мова: тенденції розвитку

План

1. Перспективи розвитку наукового стилю та фахової термінології.

2. Перспективи розвитку розмовного стилю сучасної української літературної мови.
3. Перспективи розвитку та становлення індустрії україномовного програмного забезпечення у реальних та віртуальних системах інформаційного світу.
4. Способи усунення інтерференційних проблем.

Мета: *сформувати уявлення про перспективи функціонування української мови, тенденції розвитку наукового і розмовного стилів, фахової термінології; розглянути специфіку вживання української мови як мови програмного забезпечення; засвоїти способи усунення інтерференційних проблем.*

Ключові терміни і поняття: перспективи розвитку української мови, україномовне програмне забезпечення, інтерференційні проблеми.

Література[1, с.18-23; 8; 9; 18].

Методичні рекомендації

Відповідь на *перше* питання передбачає аналіз чинників, від яких безпосередньо залежить розвиток наукового стилю: стан науки, розвиток наукового мислення, розширення сфери наукової діяльності. Слід розглянути проблеми, які постають сьогодні перед науковим стилем: розроблення нових мовно-стилістичних підходів до наукового викладу, співвідношення «логіки і почуттів» у науковому тексті, визначення місця і ролі в ньому оцінно-емоційних елементів, «інтелектуальної експресивності».

Необхідно висвітлити проблемні аспекти розвитку української фахової термінології на сучасному етапі: досягнення балансу між використанням запозичених термінів і власне українських, розширення сфери функціонування питомих українських термінів, удосконалення перекладу термінологічних одиниць, пристосування їх до законів української мови.

У *другому* питанні треба розглянути перспективи розвитку розмовного стилю української мови. Слід звернути увагу на такі процеси, які відбуваються зараз у розмовному стилі і з часом будуть виявлятися активніше: широке використання сленгових, жаргонних і просторічних мовних одиниць як вияв мовної свідомості суспільства перехідного періоду, кардинальної зміни соціально-політичного устрою держави; взаємопроникнення

традиційно унормованого усного офіційного й усного побутового спілкування; агресія розмовних форм, які стоять поза діловим етикетом.

У *третьому* питанні необхідно висвітлити особливості функціонування української мови в комп'ютерному середовищі, вказати, що через відсутність відповідних державних стандартів україномовне програмне забезпечення – комп'ютерні програми різних типів, створені на основі української мови або локалізовані українською мовою (перекладені з інших мов, українізовані) – сьогодні перебуває на етапі формування: тільки незначна кількість програм офіційно постачається з україномовним інтерфейсом, а поодинокі розроблення вимагають кваліфікованого втручання в їхню систему. Опрацьовуючи третє питання, треба охарактеризувати способи адаптації української мови в міжнародному комп'ютерному середовищі (транслітерацію, транскрипцію, спеціальні програми трансліту), звернути увагу на проблеми, які під час цього виникають – помилки у використанні комп'ютерних термінів, численні порушення мовних норм на всіх рівнях мовної системи, велику варіативність термінів в інформаційних системах.

Готуючи *четверте* питання, необхідно з'ясувати, що таке мовна інтерференція, який тип її найпоширеніший в Україні, на яких рівнях він виявляється. Охарактеризувати шляхи подолання інтерферентних проблем – усвідомлення потреби роботи над засвоєнням мовних норм, систематичне виконання мовних завдань, спрямованих на виявлення спільних і відмінних рис між обома мовами.

Питання для самоконтролю

1. Від чого залежить розвиток наукового стилю? Які його тенденції на сучасному етапі?
2. Які виклики стоять перед українською термінологією сьогодні?
3. Які процеси набувають поширення в розмовному стилі?
4. Що впливає на стан української мови в комп'ютерному середовищі? Від чого залежить її повноцінне впровадження в програмне забезпечення?
5. Що таке мовна інтерференція?
6. Які є шляхи подолання мовної інтерференції?

Практичні завдання

Завдання 1. Доберіть 3-4 аргументи, які підтверджують або спростовують одну з поданих тез.

У науці краще читати найновіші праці, в літературі – найдавніші.

Якщо думка надто слабка, щоб бути висловленою просто, – це ознака того, що її належить відкинути.

Завдання 2. Відредагуйте слова і словосполучення, вживані в комп'ютерній сфері.

Анти-вірус, медіа програвач, сплячий режим, загрузка, корзина, стовбець, номерація, получить дані, удалити, настройка, границі.

Завдання 3. Висловіть своє ставлення до вживання слів-фемінітивів, актуалізованих сьогодні в розмовному стилі: професорка, директорка, завідувачка, вчителька, керівниця, адміністраторка, секретарка.

Завдання 4. Прочитайте текст. Назвіть факти, які свідчать про престижність української мови в минулому і зараз. Які умови потрібні для того, щоб українська мова стала конкурентноздатною у світі?

Престиж мови

Престиж мови – це її авторитет у міжнаціональному та міжнародному спілкуванні. Він залежить від багатьох чинників, панівним серед яких є інформативність мови, тобто застосування її як носія найновішої та найважливішої інформації.

Високий престиж сучасної англійської мови пояснюється, зокрема, тим, що зараз більше 75% наукової продукції світу друкується цією мовою, тобто із кожної тисячі наукових статей або книг 760 виходять англійською.

Престиж мови не перебуває у прямій залежності від кількості людей, що нею послуговуються. Китайською мовою, наприклад, розмовляє більше мільярда землян, але вона не входить до числа найпрестижніших. Далеко не завжди престиж мови визначається мілітарною потугою її носіїв. Іноді престиж мови має не загальний характер, а забезпечується її функціонуванням в одній із сфер. Так, у музиці вже декілька століть найвищий престиж у світі має італійська мова.

Престиж мов часто пов'язаний з їх сакральним використанням: санскрит в Індії, латина і церковнослов'янська мова в Європі, арабська – у країнах мусульманського світу.

Відлучення мови від функцій, що надають їй престижу, наприклад, відролі державної мови, знижує її авторитет і зменшує опір проникненню в неї чужомовних елементів.

Престижними можуть бути навіть мертві мови, якщо вони характеризуються високим рівнем окультурення і ними закована велика кількість важливої інформації. За приклад може служити латина.

Престиж мови – величина змінна. В історії відомо чимало випадків піднесення і падіння мов. Зрозуміло, що це залежить не від самої мови, а від суспільства – носія мови, його місця та ролі в загальнолюдському прогресі.

Список рекомендованої літератури

1. Бабакова О.В. Нові тенденції розвитку української мови: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / О.В.Бабакова. – Мелітополь, 2018. – 96 с.
2. Бабич Н. Д. Культура фахового мовлення: навчальний посібник / Н. Д. Бабич. – Чернівці : Книги-XXI, 2013. – 556 с.
3. Голод Р. Б. Українська мова (за професійним спрямуванням) : [навчальний посібник] / Р.Б. Голод, О. М. Мельничук, Л. І. Сілевич. – Івано-Франківськ : Видавництво ІФНМУ, 2013. – 212 с.
4. Головащук С.І. Словник-довідник з українського літературного слововживання / С.І. Головащук. – К. : Наук, думка, 2014. – 448 с. – (Словники України).
5. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення / Катерина Городенська / Ін-т укр. мови НАН України. – К.: КММ, 2015. – С. 92-94.
6. Гриценко П. Українська мова сьогодні: політика, практика, сенси. – Режим доступу: <http://veche.kiev.ua/journal/4299/>
7. Дмитрук Л. Особливості українського мовленнєвого етикету / Л.Дмитрук. – Режим доступу: file:///C:/Users/%D0%9E%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B0/Downloads/Nvmdup_2016_1_54.pdf.
8. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>
9. Космеда Т. А. Актуальні процеси мовлення чи "мовний смак" української сучасності?/Т. А. Космеда // Мовознавство. – 2014. - № 2.-С.44-55. – Режим доступу: https://movoznavstvo.org.ua/index.php?option=com_attachments&task=download&id=280
10. Кочан І. Кодифікація термінів з міжнародними компонентами в українській мові [Електронний ресурс] / І. Кочан // Вісник Львівського університету. Серія

- філологічна. - 2018. - Вип. 68. - С. 3-10. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_fil_2018_68_3
11. Литвин Л. П. Українська мова за професійним спрямуванням : теорія і практика : навч. посібн. / Л. П. Литвин, Г. С. Семеренко. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2016. – 424 с.
 12. Мовне питання в різних країнах. – Режим доступу: https://ukrainskamova.com/publ/zagalni_dani/derzhavna_mov_a/movne_pitannja_v_riznikh_krajnakh/8-1-0-10.
 13. Мусієнко В. П. Суржик у студентському середовищі: функціонування та рефлексія [Електронний ресурс] / В. П. Мусієнко // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія. - 2013. - Вип. 26. - С. 6-12. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkyu_2013_26_3
 14. Пухальська Г. А. Суржик та молодіжний сленг у контексті мовної компетенції фахівців-білінгвів авіаційного профілю [Електронний ресурс] / Г. А. Пухальська // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер. : Філологічні науки. - 2016. - Вип. 11. - С. 80-87. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpufn_2016_11_12
 15. Селігей П. О. Світло і тіні наукового стилю / П. О. Селігей. – К. : Києво-Могилянська академія, 2016. – 628 с.
 16. Соколова С.О. Українська мова в сучасних засобах масової комунікації: проблеми культури мови, стилістики та соціолінгвістики / С.О. Соколова, С.П.Бибик // Українська мова. – 2014. – № 2. – С. 133-145. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrm_2014_2_18
 17. Українська мова за професійним спрямуванням : навч. посібн. / С. О. Караман, О. А. Копусь, В. І. Тихоша та ін. ; за ред. С. О. Карамана, О. А. Копусь. – К. : Літера ЛТД, 2013. – 544 с.
 18. Український правопис / Затверджено Українською національною комісією з питань правопису (протокол №5 від 22 жовтня 2018 року). – Режим доступу:

- [http://www.inmo.org.ua/assets/files/2019/Ukr.%20pravopys%20\(2019\).pdf](http://www.inmo.org.ua/assets/files/2019/Ukr.%20pravopys%20(2019).pdf)
19. Христенюк В. Ф. Критерії періодизації історії української літературної мови. – Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/3380/1/Khrystenok.pdf>
 20. Чемеркін С. Наукова комунікація в сучасній українській лінгвістиці [Електронний ресурс] / С. Чемеркін // Українська мова. - 2013. - № 3. - С. 85-93. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrm_2013_3_9
 21. Чепурко К. О. Мова сучасних українських засобів масової інформації як віддзеркалення стану мовної культури суспільства [Електронний ресурс] / К. О. Чепурко // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. - 2014. - Вип. 35. - С. 67-71. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2014_35_23
 22. Черемська О. С. «Українська мова науки, аналітичної сфери та управління» – основа лінгвістичної і термінологічної підготовки магістра [Електронний ресурс] / О. С. Черемська, В. Г. Сухенко // Термінологічний вісник. - 2015. - Вип. 3(1). - С. 179-184. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/terv_2015_3\(1\)_22](http://nbuv.gov.ua/UJRN/terv_2015_3(1)_22)
 23. Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник / С. В. Шевчук, І. В. Клименко – К. : Алерта, 2015. – 696 с.
 24. Шевчук Ю. Мовна шизофренія - нова, потужна форма російщення / Ю. Шевчук // Теле- та радіожурналістика. - 2017. - Вип. 16. - С. 328-335. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tir_2017_16_51
 25. Щербина С. М. Науковий стиль у системі стильової диференціації сучасних літературних мов [Електронний ресурс] / С. М. Щербина // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9 : Сучасні тенденції розвитку мов. - 2017. - Вип. 16. - С. 261-268. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_9_2017_16_34

26. Яхонтова Т. В. Сучасна наукова комунікація: жанрові інновації [Електронний ресурс] / Т. В. Яхонтова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. - 2015. - Вип. 14. - С. 232-234. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2015_14_65
27. Яцимірська М. Мова ЗМІ в культурному і творчому дискурсі [Електронний ресурс] / М. Яцимірська // Вісник Львівського університету. Серія : Журналістика. - 2014. - Вип. 39(2). - С. 344-349. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Jur_2014_39\(2\)_49](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Jur_2014_39(2)_49)